

Înainte de Orwell....

Recenzie pentru cartea "NOI" de E. I. Zamyatin

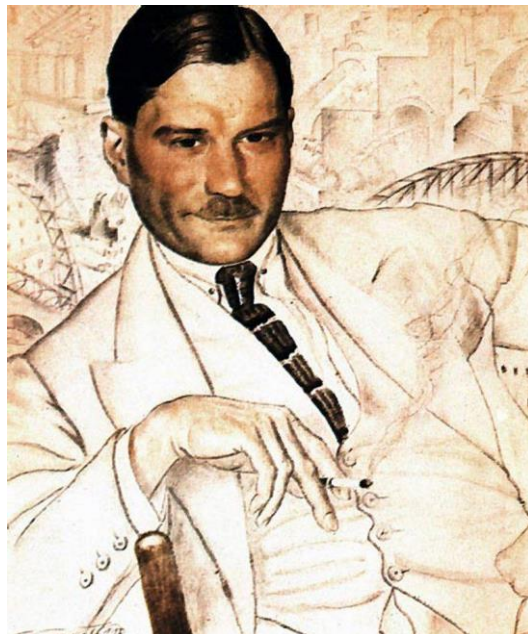
de O. Dag, via Max Tzinman

Evgeni Ivanovici Zamyatin (n. 1 februarie 1884, Lebedian, Imperiul rus – d. 10 martie 1937, Paris, Franța) a fost un scriitor rus, cunoscut pentru romanul său *Noi* o relatare a unui viitor distopic care a influențat cartea 1984 a lui George Orwell, *Anthem* a lui Ayn Rand, *Deposedații* de Ursula K. Le Guin și, indirect, *Player Piano* a lui Kurt Vonnegut.

La mai mulți ani după ce am auzit de existența ei, am pus în sfârșit mâna pe un exemplar din "*Noi*" al lui Zamyatin, care este una dintre curiozitățile literare ale acestei epoci care arde cărți. Cercetând-o în cartea lui Gleb Struve, *Twenty-Five Years of Soviet Russian Literature*, aflu că istoria ei a fost următoarea:

Zamyatin, care a murit la Paris în 1937, a fost un romancier și critic rus care a publicat o serie de cărți atât înainte, cât și după Revoluție. *Noi* a fost scrisă în jurul anului 1923 și, deși nu este vorba despre Rusia și nu are nicio legătură directă cu politica contemporană - este o fantezie care tratează secolul al XXVI-lea d.Hr. -, publicarea ei a fost refuzată pe motiv că era indezirabilă din punct de vedere ideologic. O copie a manuscrisului a reușit să iasă din țară, iar cartea a apărut în traduceri în engleză, franceză și cehă, dar niciodată în rusă. Traducerea în limba engleză a fost publicată în Statele Unite, iar eu nu am reușit niciodată să fac rost de un exemplar: există însă exemplare ale traducerii în limba

franceză (titlul este *Nous Autres*), iar eu am reușit, în sfârșit, să împrumut una. Din câte îmi dau seama, nu este o carte de primă mână, dar cu siguranță este una neobișnuită și este uimitor că niciun editor englez nu a fost suficient de întreprinzător pentru a o reedita.

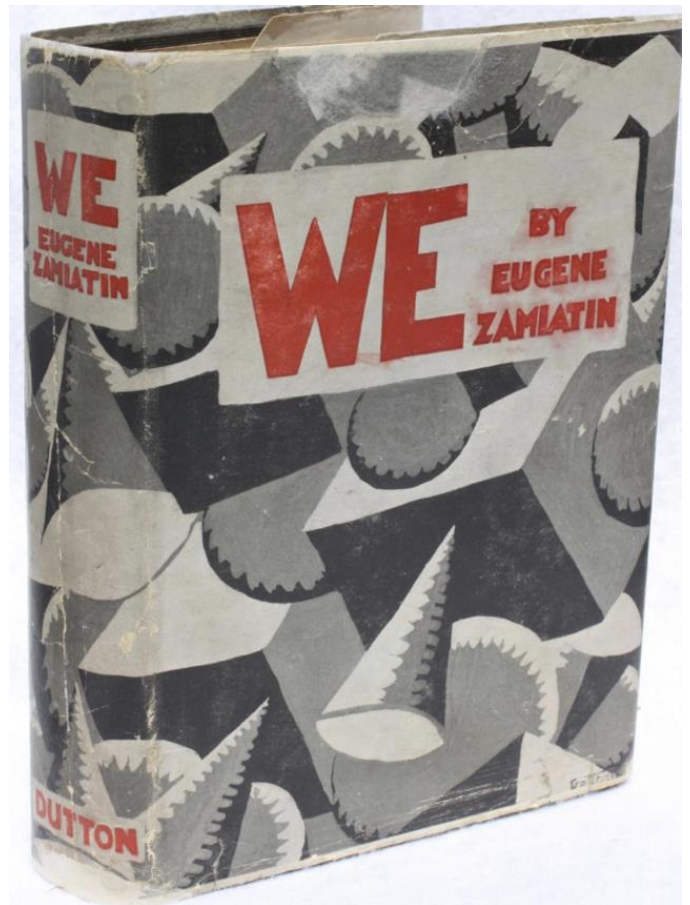
Primul lucru pe care cineva l-ar observa la *We* este faptul - niciodată subliniat, cred - că *Brave New World* a lui Aldous Huxley trebuie să fie parțial derivat din ea. Ambele cărți tratează revolta spiritului uman primitiv împotriva unei lumi raționalizate, mecanizate și nedureroase, iar ambele povești ar trebui să se întâmple peste aproximativ șase sute de ani. Atmosfera din cele două cărți este similară și, în linii mari, este descris același tip de societate, deși cartea lui Huxley prezintă mai puțină conștiință politică și este mai mult influențată de teoriile biologice și psihologice recente.

În secolul al XXVI-lea, în viziunea lui Zamyatin, locuitorii Utopiei și-au pierdut atât de complet individualitatea încât sunt cunoscuți doar prin numere. Ei trăiesc în case de sticlă (acest text a fost scris înainte de inventarea televiziunii), ceea ce permite poliției politice, cunoscută sub numele de

"Gardieni", să-i supravegheze mai ușor. Toți poartă uniforme identice, iar o ființă umană este denumită în mod obișnuit fie "un număr", fie "un unif" (uniformă). Trăiesc cu hrană sintetică, iar recreația lor obișnuită este să mărșăluiească în patru în timp ce imnul **Statului Unic** este difuzat prin difuzoare. La intervale stabilite, li se permite timp de o oră (cunoscută sub numele de "ora de sex") să coboare perdelele din jurul apartamentelor lor de sticlă. Nu există, desigur, căsătorie, deși viața sexuală nu pare să fie complet promiscuă. Pentru a face dragoste, toată lumea are un fel de carnet de rații cu bilete roz, iar partenerul cu care își petrece una dintre orele de sex alocate semnează pe talon. Statul unic este condus de un personaj cunoscut sub numele de Binefăcătorul, care este reales anual de întreaga populație, votul fiind întotdeauna unanim. Principiul călăuzitor al Statului este acela că **fericirea și libertatea sunt incompatibile**. În Grădina Edenului, omul era fericit, dar în nebunia sa a cerut libertate și a fost alungat în pustiu. Acum, statul unic i-a redat fericirea, suprimându-i libertatea.

Până acum, asemănarea cu Brave New World este izbitoare. Dar, deși cartea lui Zamyatin este mai puțin bine încheată - are o intrigă destul de slabă și episodică, prea complexă pentru a o rezuma -, are un punct politic care îi lipsește celeilalte. În cartea lui Huxley, problema "naturii umane" este într-un fel rezolvată, deoarece presupune că, prin tratament prenatal, medicamente și sugestie hipnotică, organismul uman poate fi specializat în orice fel se dorește. Un lucrător științific de primă mână este la fel de ușor de produs ca și un semi-moron Epsilon și, în ambele cazuri, vestigiile instinctelor primitive, cum ar fi sentimentul matern sau dorința de libertate, sunt ușor de rezolvat. În același timp, nu se oferă niciun motiv clar pentru care societatea ar trebui să fie

stratificată în modul elaborat în care este descrisă. Scopul nu este exploatarea economică, dar nici dorința de a intimida și de a domina nu pare a fi un motiv. Nu există nici foame de putere, nici sadism, nici duritate de niciun fel. Cei din vârf nu au niciun motiv puternic pentru a rămâne în vârf și, deși toată lumea este fericită într-un mod lipsit de sens, viața a devenit atât de lipsită de sens încât este greu de crezut că o astfel de societate ar putea rezista.

Cartea lui Zamyatin este, în general, mai relevantă pentru situația noastră. În ciuda educației și a vigilenței Gardienilor, multe dintre instinctele umane străvechi sunt încă prezente. Povestitorul poveștii, D-503, care, deși este un inginer talentat, este o biată creatură convențională, un fel de Billy Brown utopic al orașului Londra, este în mod constant oripilat de impulsurile atavice* care îl stăpânesc. El se

îndrăgostește (aceasta este o crimă, desigur) de o anume I-330, care este membră a unei mișcări de rezistență clandestine și reușește pentru o vreme să îl determine să se răzvrătească. Când revolta izbucnește, se pare că dușmanii Binefăcătorului sunt de fapt destul de numeroși, iar acești oameni, pe lângă faptul că pun la cale răsturnarea statului, se dedau chiar, în momentul în care își lasă cortina jos, la vicii precum fumatul țigărilor și consumul de alcool. D-503 este salvat în cele din urmă de consecințele propriiei nebunii. Autoritățile anunță că au descoperit cauza tulburărilor recente: este vorba de faptul că unele ființe umane suferă de o boală numită imaginație. Centrul nervos responsabil de imaginație a fost localizat, iar boala poate fi vindecată prin tratament cu raze X. D-503 se supune operației, după care îi este ușor să facă ceea ce a știut tot timpul că trebuie să facă - adică să-și trădeze confrății la poliție.

Cu deplină seninătate, el privește cum I-330 este torturat cu ajutorul aerului comprimat sub un clopot de sticlă:

S-a uitat la mine, cu mâinile prinse de brațele scaunului, până când ochii i s-au închis complet. Au scos-o afară, au adus-o la sine prin intermediul unui șoc electric și au pus-o din nou sub clopot. Această operațiune a fost repetată de trei ori și nici un cuvânt nu a ieșit de pe buzele ei. Ceilalți care fuseseră aduși împreună cu ea s-au arătat mai cinstiți. Mulți dintre ei au mărturisit după o singură aplicare. Mâine vor fi trimiși cu toții la Mașina Binefăcătorului.

Mașina Binefăcătorului este ghilotina. Există multe execuții în Utopia lui Zamyatin. Ele au loc în public, în prezența Binefăcătorului, și sunt însoțite de ode triumfale recitate de poeții oficiali. Ghilotina, bineînțeles, nu este vechiul

instrument rudimentar, ci un model mult îmbunătățit, care își lichidează literalmente victima, reducând-o într-o clipă la un puf de fum și o baltă de apă limpede. Execuția este, de fapt, un sacrificiu uman, iar scena care o descrie primește în mod deliberat culoarea sinistrelor civilizații sclavagiste ale lumii antice. Această înțelegere intuitivă a laturii iraționale a totalitarismului - sacrificiul uman, cruzimea ca scop în sine, venerarea unui Conducător căruia i se atribuie atribute divine - este ceea ce face ca cartea lui Zamyatin să fie superioară celei a lui Huxley.

Este ușor de înțeles de ce cartea a fost refuzată la publicare. Următoarea conversație (am prescurtat-o ușor) dintre D-503 și I-330 ar fi fost suficientă pentru a pune la lucru creioanele albastre:

"Vă dați seama că ceea ce sugerați este o revoluție?"

"Bineînțeles, este revoluție. De ce nu?"

"Pentru că nu poate fi o revoluție. Revoluția noastră a fost ultima și nu va mai putea exista alta. Toată lumea știe asta."

"Draga mea, ești matematician: spune-mi, care este ultimul număr?"

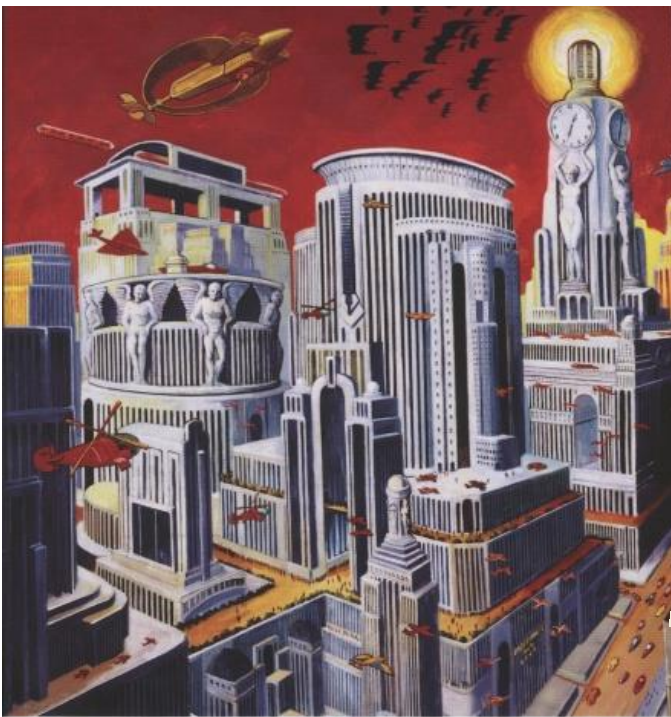
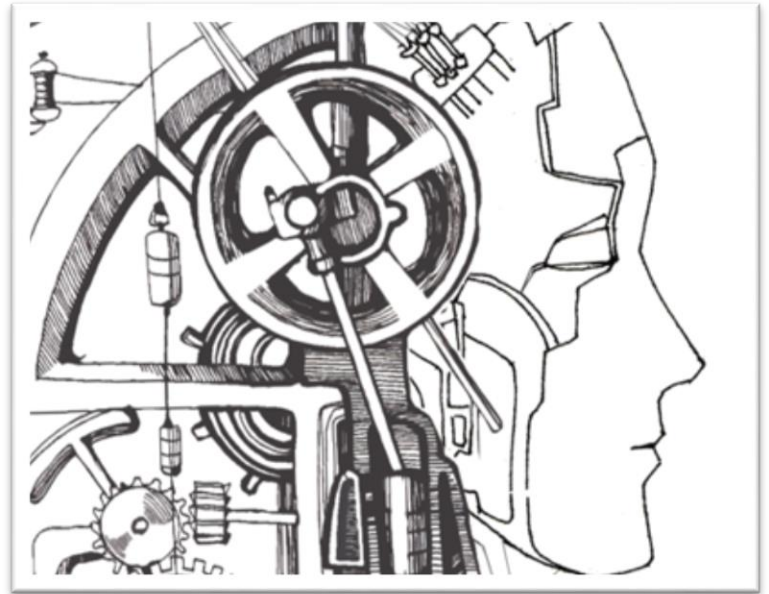
"Dar asta e absurd. Numerele sunt infinite. Nu poate exista un ultim număr."

"Atunci de ce vorbești despre ultima revoluție?"

Există și alte pasaje similare. Se prea poate, totuși, ca Zamyatin să nu fi avut intenția ca regimul sovietic să fie ținta specială a satirei sale. Scriind aproximativ în perioada morții lui Lenin, nu se poate ca el să fi avut în minte dictatura lui Stalin, iar condițiile din Rusia în 1923 nu erau de așa natură încât cineva să se revolte împotriva lor pe motiv că viața devenea prea sigură și confortabilă. Ceea ce pare să vizeze Zamyatin nu este o țară anume, ci obiectivele implicite ale civilizației

industriale. Nu am citit niciuna dintre celelalte cărți ale sale, dar am aflat de la Gleb Struve că a petrecut mai mulți ani în Anglia și a scris câteva satire fulminante despre viața engleză. Din **NOI** reiese că avea o puternică înclinație spre primitivism. Întemnițat de guvernul țarist în 1906 și apoi întemnițat de bolșevici în 1922 în același coridor al aceleiași închisori, avea motive să nu-i placă regimurile politice sub care a trăit, dar cartea sa nu este pur și simplu expresia unei nemulțumiri. Este, de fapt, un studiu despre Mașină, geniul pe care omul l-a scos din sticlă fără să se gândească și pe care nu-l mai poate pune la loc. Aceasta este o carte de urmărit atunci când va apărea o versiune în limba engleză.

PENGUIN CLASSICS

YEVGENY ZAMYATIN

We

